

Отримано: 11 листопада 2017 р.

Прорецензовано: 12 листопада 2017 р.

Прийнято до друку: 13 листопада 2017 р.

e-mail: strokatamary@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-312-315

Якубовська М. Г. Журнал «Барвінок» у контексті типології сучасних періодичних видань для дітей / М. Г. Якубовська, О. О. Татакі // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 312–315.

УДК: 655.413:82 (477)

**Марія Георгіївна Якубовська,
Олена Олегівна Татакі,**

Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

ЖУРНАЛ «БАРВІНОК» У КОНТЕКСТІ ТИПОЛОГІЇ СУЧАСНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ДЛЯ ДІТЕЙ

Статтю присвячено аналізу дитячої періодики України, зокрема її змістовно-формальним чинникам і типології. Визначено основні типологічні характеристики цих видань. Окреслено своєрідність журналу «Барвінок» як найстарішого українського дитячого видання.

Ключові слова: дитяча періодика, типологія, журнал, видання, характеристика.

**Мария Георгиевна Якубовская,
Елена Олеговна Татаки,**

Одесский национальный политехнический университет, г. Одесса

ЖУРНАЛ «БАРВИНОК» В КОНТЕКСТЕ ТИПОЛОГИИ СОВРЕМЕННЫХ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ ДЛЯ ДЕТЕЙ

Статья посвящена анализу детской периодики Украины, в частности ее содержательно-формальным факторам и типологии. Указано своеобразие журнала «Барвинок» как самого старого украинского детского издания.

Ключевые слова: детская периодика, типология, журнал, издание, характеристика.

**Mariya Yakubovska,
Olena Tataki,**

Odessa National Polytechnic University, Odessa

MAGAZINE «BARVINOK» IN THE CONTEXT OF THE TYPOLOGY OF MODERN PERIODICALS FOR CHILDREN

The article is devoted to the analysis of child prose in Ukraine, including its content and formality factors and typologies. Peculiarity of the magazine «Barvinok» is highlighted, due to the fact that it is also the oldest Ukrainian magazine for children. The modern world is extremely rapidly changing, and it is erroneous to think of preserving the child's world, less tolerance of change, the existence of solid constants in its dimensions and characteristics. «Eternal» themes require a new interpretation. Consequently, the constant «exploitation» of long-established products can be considered as a result of ignoring the peculiarities of the psychology of modern children, their increased ability to perceive abstractions, symbols, metaphors, ignoring their level of development and awareness. The typological structure of the Ukrainian children's press is undergoing radical changes. Researchers are confronted with volatility, mobility of typological characteristics, even within a single edition. The ambiguity, contradiction and instability of these tendencies indicate a fundamental incompleteness of the transformation process. Hence - difficulties in the classification of publications. In order to bring all editions into the system, they must be classified. The first question that arises when creating any classification - is the choice of the main feature (basis) of the division of the studied plurality of objects. As a sign of division for the classification of modern children's magazines and newspapers, we have chosen a special purpose. This feature, in our opinion, is the most complete and general reflection of the meaning of the division of children's publications.

Key words: periodicals for children, typology, magazine, editorial, characteristics.

Дитинство є часом закладання основ духовного, інтелектуального та естетичного розвитку людини. Здатність книги відігравати в цьому процесі важливу роль, її комунікативна цінність залежить від точно визначеної адресності, від глибокого знання автором і видавцем читацьких потреб дітей різних вікових категорій, а також від того, наскільки повно – кількісно та якісно – всі вікові категорії дітей будуть забезпечені потрібною їм літературою. На думку Е. Огар, «у спілкуванні дитини з книгою майже немає прагматизму, натомість дуже багато емоцій. Тому кожне дитяче видання повинно впливати на читача і змістом, і легкістю викладу, виразністю мовностилістичної форми, цікавим ілюстративним вирішенням, кольором, незвичною пластичною формою, матеріальною конструкцією» [7].

Тематико-типологічний аналіз репертуару української книги та періодичних видань для дітей останніх 20-ти років, за спостереженням Е. Огар, доводить, що видавці не надто обтяжують себе пошуком нового й успішно «експлуатують «вічні» теми і жанри, надуживають випробуваними видавничими формами. Натомість невисвітленими залишаються сучасні проблеми і теми, що викликають у дітей справжнє зацікавлення» [8, с. 95]. Проте сучасний світ надзвичайно стрімко змінюється, і помилковою є думка про законсервованість дитячого світу, меншу піддатливість змінам, наявність суцільних констант у його вимірах і характеристиках. «Вічні» теми вимагають нової інтерпретації. Тому постійну «експлуатацію» давно створеної продукції можна розглядати як результат ігнорування особливостей психології сучасних дітей, їхньої підвищеної здатності до сприйняття абстракцій, символів, метафор, ігнорування їхнього рівня розвитку та інформованості.

Типологічна структура української дитячої преси зазнає нині радикальних змін. Змінюють своє місце в ній старі типи видань і з'являються зовсім нові. Дослідники стикаються з мінливістю, рухливістю типологічних характеристик навіть у

рамках одного видання. Неоднозначність, суперечність і нестійкість цих тенденцій свідчать про принципову незавершеність процесу трансформації. Звідси – труднощі в класифікації видань.

Питання класифікування друкованих масмедіа взагалі та дитячих зокрема цікавить низку науковців [3; 4; 5]. А. Акопов, наприклад, досліджуючи радянські технічні видання, подає таку типологічну класифікацію, що її можна назвати універсальною та використовувати для аналізу будь-яких видів друкованої періодичної продукції; а М. Руденко робить спроби типологічного аналізу, виходячи з реально існуючих типів і видів дитячих видань. Проте ці здобутки не відображають характеру дитячої преси періоду незалежності України, не враховують змін, що відбулись і далі відбуваються в галузі дитячої преси та в усій системі періодичної преси. Нині гостро виникла необхідність систематизації видань, створення такої схеми, яка б була універсальною для класифікування, впорядкування типів, видів періодичної продукції та враховувала зміни і рухливість типологічних меж. А особливо це стосується дитячої преси. Звідси – виникає потреба здійснити типологічну класифікацію сучасних українських дитячих газет і журналів, створити класифікаційну схему для аналізу дитячої періодики.

Проблема класифікації дитячих видань цікава і в бібліографії, і в книгознавстві, і в інформатиці, й, нарешті, в практичному журналістикознавстві [6].

Хоч усталеної класифікаційної схеми дитячої періодики до сьогодні не існувало, проте здійснювався практичний поділ видань за різноманітними ознаками. Такі поділи відбувалися в статистичних довідниках, бібліографічних покажчиках, каталогах, літописах періодичних видань тощо.

Так, у статистичних довідниках, бібліографічних покажчиках та літописах періодичної преси видання поділяють за цільовим призначенням, за тематикою та читацькою адресністю.

У каталогах періодичних видань України основний поділ газет і журналів робиться за тематикою.

Найменування типів журналів / газет, що використовуються на практиці, як правило, беруться з друкованих підзаголовків, визначених видавцем. Потім ці найменування з підзаголовків потрапляють до Каталогів періодичної преси України, бібліографічних покажчиків, рекламних проспектів тощо. Журнальні підзаголовки здебільшого не відповідають справжньому типу за цільовим призначенням. Скажімо, більшість «пізнавальних», за визначенням редактора, дитячих видань можна віднести до суто розважальних, таких, що не несуть пізнавального змісту: журнали «Комікс Сімпсоні», «Bratz».

Підзаголовки часто мають випадковий характер і залежать від безлічі причин, головним чином від прагнення редакторів видавати бажане за дійсне, а також від певної традиційності, що склалась у видавничому колі.

У деяких виданнях теж доволі розмито вказано на типологічну приналежність того чи іншого видання. Наприклад, один із журналів позиціонує себе як «журнал для юних волшебників». Насправді – це тип журналу ігрового спрямування. У гонитві за поетичною і гарною назвою підзаголовок журналу / газети редактори часто забувають вказати, до якого типу належить їхнє видання, а тим часом таке визначення дуже потрібне батькам, вихователям, які не знають, що вони купують для своєї дитини. Адже власникам, видавцям ніхто ж не забороняє вміщувати так звані «слогани», підзаголовки видання на обкладинці, але, вважаємо, поетичні вислови типу: «Твои лучшие подружки» (журнал «Bratz»), або «Всегда быть первым!» («Познайка»), «Бути розумним – це круто!» («Професор Крейд»), «Большой журнал для маленьких» (журнал «Ухмалыш») мають стояти після типологічного (цільового) визначення журналу чи газети.

Для того, щоб привести всі видання в систему, треба їх класифікувати. Перше питання, яке виникає при створенні будь-якої класифікації – це вибір головної ознаки (основи) поділу досліджуваної множинності об'єктів. За ознаку поділу для класифікації сучасних дитячих журналів і газет нами обрано цільове призначення. Ця ознака, на нашу думку, найповніше й узагальнено відображає сенс поділу дитячих видань.

Бібліографи та книгознавці ще з 20-х років ХХ ст., обговорюючи проблеми класифікації друкованих видань, у багатьох роботах аналізували ознаки ділення, серед яких головним, визначальним «первинним», на думку О. Сушкової, було визнано саме цільове призначення. Цієї думки дотримувались і деякі журналістикознавці, вважаючи підставою для поділу дитячих видань саме функціональне, або цільове призначення [9, с. 24].

Ця ознака поділу друкованих видань використовується також у книгознавстві і бібліотекознавстві, видавничій справі та статистичному друку.

На думку Т. Давидченко, всі дитячі видання України варто систематизувати у такий спосіб:

1. Пізнавальні. До цього виду відносяться всі видання, що мають переважно пізнавальний зміст. Тематика таких газет і журналів вельми розмаїта. Більшість найпопулярніших серед дітей журналів і газет подають потрібну інформацію через гру, адже гра – найприродніше заняття для малечі. Лише в поодиноких виданнях редактори намагаються донести до дитини «пізнавальне» впорядковано, створюючи в такий спосіб тематичні журнали. У решті журналів / газет такий матеріал подається вроздріб, що безперечно шкодить виданню, ускладнює сприйняття дитиною потрібної інформації. Всі пізнавальні видання чітко поділяються на два типи: енциклопедичні та суто ігрові. До ігрових належать – «Познайка», «Професор Крейд», «Bratz-модница», «Умійко», «Веселые идейки», «Малютко», «Стежка», «Ухмалыш», «Велика дитяча газета».

2. Енциклопедичні. До цього типу відносимо ті видання, що являють так звану «маленьку енциклопедію» чи «маленьку бібліотеку». Вони є першим кроком дітей на шляху до вивчення великих словників та енциклопедій. У цікавій формі в них розповідається про мистецтво, історію, архітектуру, природу. За своїм виглядом вони нагадують тонкі журнали. Їхня особливість – наявність скріпок або отворів, через які можна протягнути швидкозшивач, щоб надовго зберегти їх у спеціальній фірмовій теці. Цей тип видання представлений в Україні журналом – «Бібліотека журналу «Дивосвіт – казки, легенди, міфи»».

3. Розважальні. На сучасному ринку періодики для дітей чимало видань розважального характеру: діти люблять розважатись і читати про розваги та заради розваги (особливо це стосується дітей середнього шкільного віку). Причиною виникнення багатьох розважальних видань і стало те, що редакторам легше розважити дитину, аніж навчити й виховати. Такі журнали – це здебільшого ще один спосіб використати вільний час дитини, зацікавити її ненадовго коміксом, або кросвордом.

Треба окремо сказати про такий блок, обов'язковий майже в кожному журналі чи газеті, як «розважальний». Кросворди, ребуси, шаради, всілякі лабіринти й комікси – без цього увянути собі видання цього типу практично неможливо. І це також закономірно, але, вважаємо, що питома вага таких матеріалів щодо останніх залежить від стадії циклу, на якому газета чи журнал перебувають у даний момент. Цілком можливо, що завтра ці видання поповнять ряди пізнавальних, більш якісних видань. Тобто перейдуть на інший ступінь розвитку.

Види розважальних видань представлені двома основними типами: 1) журнали / газети кросвордів. Це такі видання газети, як «Клякса», «Привіт дитячі сканворди», «Развлекайка», «Сказочные кроссворды», «Хатинка сканвордів»; журнали: «Детские кроссворды», «Кешины кроссворды», «Bratz»; 2) журнали та газети коміксів: «Комикс Симпсона», «Комикс: Marvel: команда», «Комикс: фантастическая четверка».

4. Навчальні. Ці видання покликані насамперед допомогти дитині у навчанні. Одночасно такі журнали / газети можуть також стати у нагоді батькам, педагогам, вихователям, адже вони друкують корисний наочний матеріал (нові форми ігор, вправ). Наприклад, допоможуть навчити основ англійської мови, математики, журнал може прийти на допомогу і дошкільникові, що разом із батьками вивчає абетку. Часто такі видання є двомовними (в одному журналі матеріал подається різними мовами: українською і російською), або навіть тримовними (англійська, українська, французька). Всі навчальні видання поділяються на два типи: 1) освітні (ж/г уроків), 2) релігійні.

Освітні видання представлені журналами «Posnauko» (для дітей віком 4–8 років, що вивчають англійську мову), «Абетка», «Абетка в картинках», «Букварик», «Буковинки-веселинки», «Веселі уроки – Весёлые уроки – Jolly Lessons», «Граємо в англійську», «Математика в картинках» тощо.

Особливим у межах виду навчальних видань є тип релігійного журналу. Нині він набуває особливої популярності. Такі журнали прагнуть навчити дитину «релігійної грамоти», дати їй духовну освіту (журнал «Тропинка»).

5. Культурологічні. Основа кожного номеру таких видань – художній матеріал, вітчизняна, світова класика та фольклор. Вони чітко поділяються на два типи: 1) літературно-художні видання, в яких велика увага приділяється питанням літератури, друкують на своїх сторінках велику кількість художніх творів): журнали: «Яблушка», «Джміль», «В мире сказок», «Соняшник», «Котя», «Розмальовок 20», «Чарівна казка»; 2) літературно-мистецькі (приділяється увага різним видам мистецтва, на своїх сторінках висвітлюють різноманітні культурні події): журнал: «Веселочка».

6. Науково-популярні. Саме цей вид друкованих мас-медіа є дієвим засобом популяризації спеціальних знань серед широкого дитячого читачього загалу. У таких журналах міститься наукова теоретична і практична інформація. Видання подібного типу розраховані не лише на дітей, що визначилися зі своїми інтересами, вони сприяють і пробудженню інтересу, виявленню схильностей. Цей вид дитячої преси представлений двома типами: технічно-прикладними та науково-художніми журналами: «Юний моделіст-конструктор», «Юний технік України».

Таким чином, виконана нами класифікація сучасної української дитячої періодики здійснена за цільовим призначенням. Звісно, як і будь-яка класифікація, вона не позбавлена недоліків, адже має узагальнений характер [6].

Журнал «Барвінок» є дитячим виданням, тож спробуємо його вписати в чинну типологію дитячої періодики.

Перший номер цього журналу побачив світ 1928 р. під назвою «Жовтень» у Харкові як орган Комітету у Наркомосвіти. Після перерви в роки війни відновлений у квітні-травні 1945 р. уже під назвою «Барвінок». Мав російськомовний випуск. До 1991 р. виходив як «республіканський журнал для молодших школярів ЦК ЛКСМУ». Тепер засновником і видавцем видання є трудовий колектив редакції.

Журнал увійшов до кола найпопулярнішого дитячого читання і залишив слід у засвоєнні мільйонами фундаментальних цінностей, ставши для багатьох поколінь дітей виразником духовного єства їхніх батьків.

Побудованому переважно на українському матеріалі «Барвінкові» судилася ще й унікальна місія збереження національної ідентичності за межами материкової Вітчизни. У 60-ті і до початку 90-х рр. його 1,2–1,8 млн щомісячних накладів 500–800 тис. розповсюджувались передусім у районах скупченого проживання українців на всій території СРСР, а також 150–180 тис. прим. – у колишніх ПНР, ЧССР, НДР, БНР. Мав 30–50 тис. передплатників україномовного випуску за межами України. Видання надходило до 28 країн світу.

Варто підкреслити, що у соціокультурному середовищі «Барвінок» сприймається насамперед як літературне видання. Тому до нього завжди висуваються вищі, ніж до інших видань, вимоги. Вітчизняна, світова класика та фольклор – основа кожного номера. Однак доміантними були і є ті художні явища, твори тих письменників, які визначають магістральний шлях розвитку літератури для дітей молодшого шкільного віку. Навколо журналу постійно гуртуються молоді літературні сили — М. Трублаїні, О. Копиленко, О. Донченко та ін. у 20–30-ті рр., такі відомі майстри слова, як Д. Білоус, В. Кава, А. Костецький, В. Довжик, Г. Почепцов – у 60–90-ті рр., Г. Малик, І. Січовик, М. Пономаренко, Л. Мовчун – у наші дні.

За 80 років у «Барвінку» виступив майже весь цвіт української літератури ХХ ст., всі письменницькі покоління. Спеціально написати для нього вважали своїм обов'язком П. Тичина, М. Рильський, М. Стельмах, В. Сосюра, А. Малишко, О. Вишня, Ю. Яновський, П. Усенко та ін. Пізніше – Л. Костенко, Д. Павличко, М. Вінграновський, І. Драч, Б. Олійник, Є. Гуцало, В. Близнець, Григор Тютюнник, В. Шевчук.

Із перших публікацій у «Барвінкові» починався творчий шлях багатьох літераторів, які згодом уславили рідне письменство. Тут побачили світ твори, що понад півстоліття були хрестоматійними. Низка їх входить до шкільних підручників і збірників новітнього часу. У 80-ті рр. засновані літературна премія ім. О. Копиленка, студія «Первоцвіт». Головними редакторами журналу були відомі письменники – Н. Забіла, О. Іваненко, Б. Чалий, А. Давидов, В. Моруга. З 1989 р. його очолює В. Воронович.

У 90-ті рр. було переосмислено попередній досвід журналу, збільшено обсяг, змінено цільову аудиторію, скасовано російськомовний випуск. Новий редакційно-авторський склад узяв на себе зобов'язання утвердження принципів першопрохідництва та професійної журналістики. Обрана модель суспільної відповідальності «Барвінка», неприйняття комерціалізації були усвідомленою відповіддю на безконтрольне поширення у дитячому середовищі негативних явищ, послаблення у ньому ролі традиційних інститутів, пригнічення дитячого читання, сповзання його до примітивізації світогляду та диктату рекламних моделей поведінки.

Активна позиція видання, підкреслено зорієнтованого на систему духовних цінностей та етичних норм, нові інтелектуальні й емоційні запити, дає також необхідні сигнали ринку дитячої періодики. Відгукуючись на нагальні потреби освіти, журнал тривалий час публікує народознавчі матеріали, пізніше – понад сотню програмних творів, текстів яких ще не було у школі, на прохання вчителів – галерею літературних портретів хрестоматійних авторів, спеціальні сторінки з дитячого футболу. За публікаціями «Барвінка» в Україні вперше з'явилися комплекти посібників з валеології, журнал стає причетним до підготовки серії підручників з «ОБЖД», а тепер – «Основи здоров'я» загальним накладом 800 тис. прим.

Збагачуючи свої кращі традиції, «Барвінок» у 1991-2007 рр. увів першодруком у культурний ужиток понад 30 повістей, кількасот творів малих жанрів. Більшість із надрукованого витримує по кілька книжкових видань, рекомендується в школі. За публікаціями в журналі стають членами Національних спілок письменників, журналістів, присуджуються літературні премії.

Найбільш продуктивним з погляду досягнення програмних цілей «Барвінка» і новаторським у професійному плані стало останнє п'ятиріччя. До співробітництва було запрошено авторів новітніх шкільних підручників, освітніх проектів, інших фахівців. Увага зосереджувалась не лише на майстерності розробки тем, а й на актуалізації змісту і методичному інструментарії. Це дало змогу повніше скористатися однією із визнаних переваг журналу, коли читач, подібно до факультативів, спекурсів системно засвоює певний обсяг поглиблених знань, і вони входять до кола його світоглядних цінностей.

Відтепер формування ключових компетентностей школяра, його нової навчальної мотивації, національної свідомості та патріотизму, міцної духовно-моральної основи, навичок здорового способу життя – пріоритетних завдань «Барвінка» і зацікавленостей суспільства, держави, вже не обмежується журнальними сторінками, а продовжується тривалою самостійною роботою читача через систему ефективно стимульованих завдань, конкурсів, досліджень, тренінгів. Виразною є нова тональність видання. Вона дає дитині відчуття завтрашнього світу, розумінням того, що в майбутньому вирішальними будуть її знання, таланти і здатність до саморозвитку.

Журнал виходить обсягом 32 шпальти на офсеті формату А4, кольоровість 4+4. Періодичність – 1 раз на місяць. Тижневий наклад коливається від 17000 до 18000 примірників. Цільова аудиторія та тип видання чітко вказані у вихідних даних видання: літературно-художній і загальноосвітній журнал для дітей молодшого та середнього шкільного віку. Девіз видання такий: «Про все на світі і про тебе». Основні рубрики видання такі: Ми любимо читати, Крамничка «Здоровий Бублик», Банк усіляких цікавинок, Центр загадкових явищ, Мудрий горщик, Секретні файли про тебе, Веселий кіш, Твій світ, Книга золотих казок, Мудрагелія тощо. В них розповідається цікава для малюків інформація, друкуються казки та оповідання, даються відповіді на питання, що надходять з листів дітей. У виданні багато конкурсів, кросвордів, ребусів, чимало вікторин стосуються знання української мови [2].

Часи минають, але якісне видання продовжує тішити дітей, являючи собою зразок якісного продукту.

Література:

1. Барвінок. – 2016. – №№ 1–12.
2. Барвінок : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://barvinok.info/>
3. Абросимова И. В. О некоторых особенностях современной советской детской журналистики / И. В. Абросимова // Проблемы теории печати / [под ред. проф. В. Д. Пельта]. – М. : Изд-во Московского университета, 1973. – С. 214–230.
4. Антипова И. А. Образ читающего ребенка в русской литературе XX века [Электронный ресурс] / И. А. Антипова. – Режим доступа : http://schoollibrary.ioso.ru/index.php?news_id=241
5. Біличенко О. Л. Виховна роль книги в процесі формування інформаційної культури особистості / О. Л. Біличенко // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. праць. – Х., 2000. – Вип. 2. – С. 8–11.
6. Давидченко Т. Типологічна класифікація дитячих періодичних видань в Україні [Електронний ресурс] / Т. С. Давидченко. – Режим доступу : <http://journal.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2316>
7. Огар Е. «Дорослі» проблеми дитячої книги, або Чому діти не читають [Електронний ресурс] / Е. Огар. – Режим доступу : <http://chytay.com.ua>
8. Огар Е. Особливості підготовки тексту видань для читачів-початківців / Е. Огар, І. Лисик // Наукові записки УАД : наук.-практ. зб. – Львів, 2000. – Вип. 2. – С. 93–95.
9. Стадницька Ю. Дитяча публіцистика як об'єкт дослідження / Ю. Стадницька // Вісник СумДУ. – 2006. – № 3. – С. 20–24.